

**ЦІЛЬОВА КОМПЛЕКСНА
ПРОГРАМА
НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ
НАН УКРАЇНИ**

*Розвиток наукових засад отримання,
зберігання та використання водню в
системах автономного енергозабезпечення*

**Створення протонообмінних систем для паливних комірок
на основі полімерних мембран і олігомерних йонних рідин
проект № 20-20
другий етап**

Науковий керівник: чл.-кор. НАН України Шевченко В.В.
Виконавці: с.н.с., к.х.н. Клименко Н.С., с.н.с., к.х.н. Гуменна
М.А., с.н.с., к.х.н. Стрюцький О.В.

Інститут хімії високомолекулярних сполук НАН України

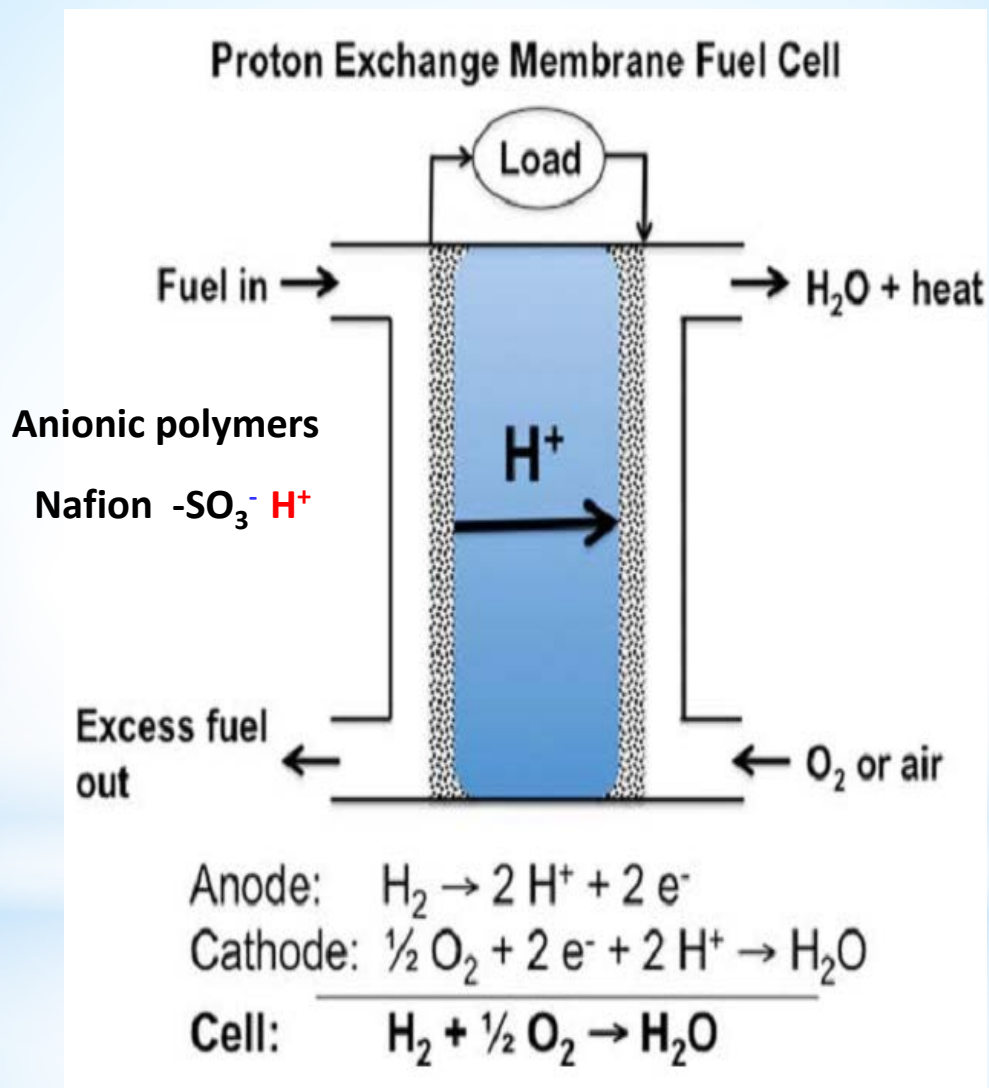
Грудень 2020

Мета проекту – розробка методів створення протонообмінних систем для полімерелектролітних водневих паливних комірок на основі полімерних мембран в поєднанні з протонними олігомерними йонними рідинами (OIP) для експлуатації в інтервалі температур (100-200)°C, а також встановлення шляхів спрямованого регулювання їх структури та властивостей

Ідея дослідження – синтез йоновмісних олігомерів, здатних виконувати одночасно функції донорів протонів та гетерогенного середовища йонної провідності, та створення на їх основі плівкових йонпровідних протонообмінних мембран з безводним механізмом провідності

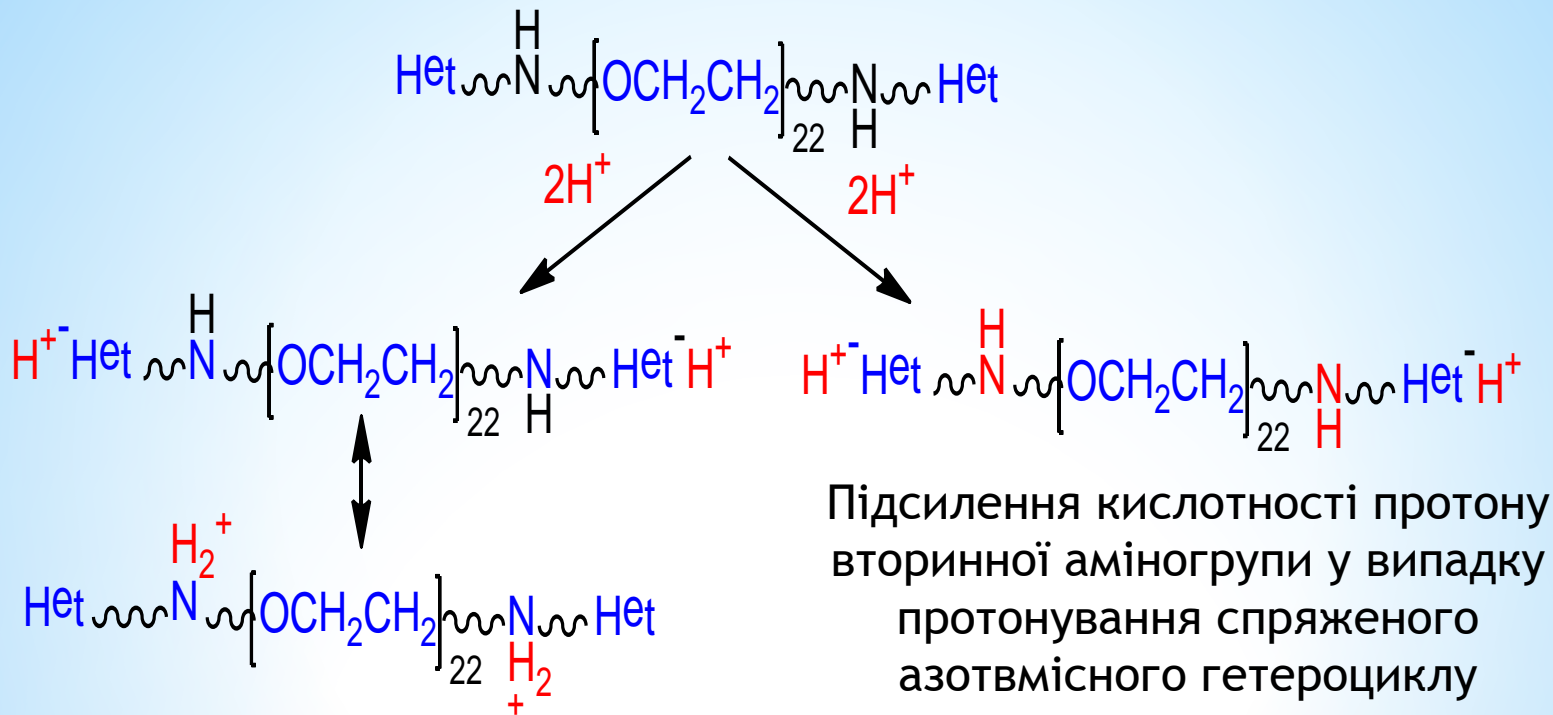
Полімерелектролітні паливні комірки з протонообмінною полімерною мембраною (ПОМ)

Загальна структура роботи

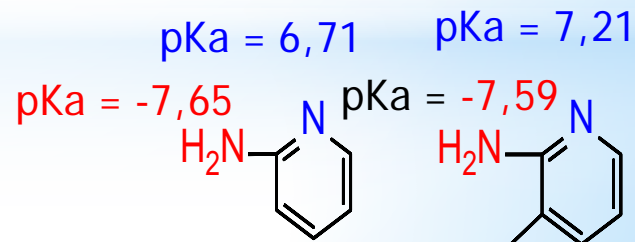
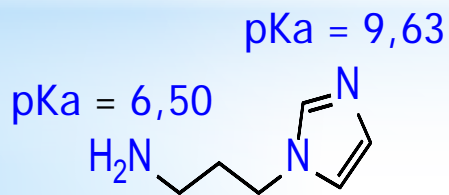
1. Синтез протонних катіонних ОІР лінійної будови
2. Синтез органо-неорганічних протонних катіонних ОІР розгалуженої будови
3. Дослідження структури і теплофізичних властивостей отриманих ОІР
4. Дослідження йонної провідності синтезованих ОІР
5. Отримання полімерних ПОМ з використанням синтезованих ОІР
6. Дослідження йонної провідності ПОМ

Синтез протонних катіонних ОІР лінійної будови

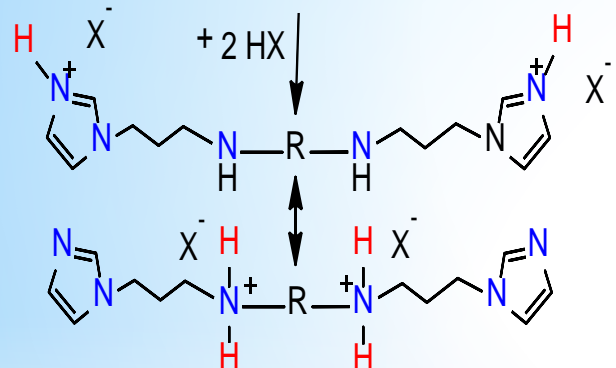
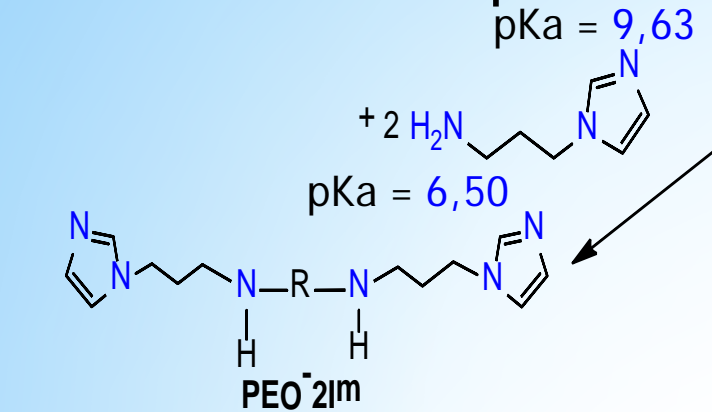

Два типи йонних центрів

Вихідні азотвмісні гетероцикли

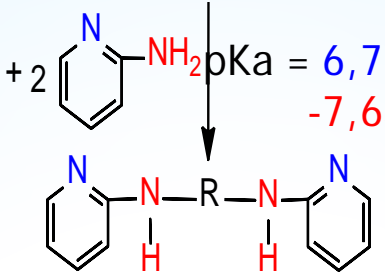
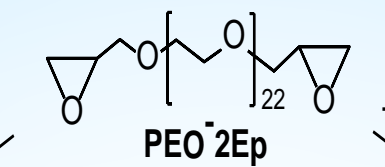
Синтез протонних катіонних ОІР лінійної будови

$[\text{PEO}^-2\text{H}^+2\text{Im}]^{2+} 2[\text{TSO}_3^-]; \text{X} = \text{CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$
 $[\text{PEO}^-2\text{H}^+2\text{Im}]^{2+} 2[\text{EtSO}_3^-]; \text{X} = \text{C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$

Вторинна аміногрупа:
 $\Delta \text{pKa} = 10,18 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$
 $9,80 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$

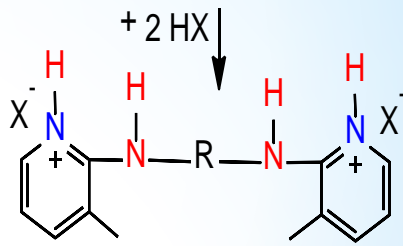
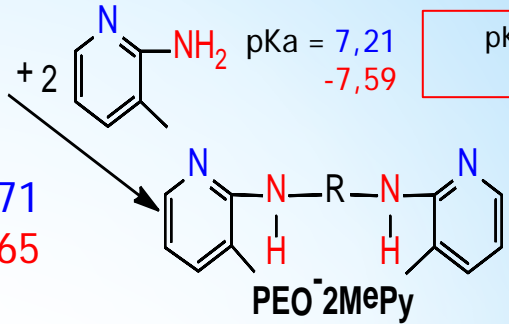
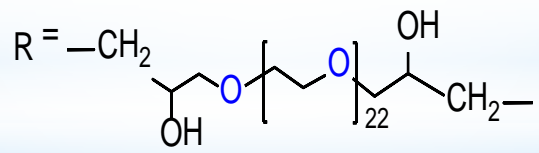
Імідазолієвий гетероцикл:
 $\Delta \text{pKa} = 8,52 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$
 $8,14 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$

$[\text{PEO}^-2\text{H}^+2\text{Py}]^{2+} 2[\text{TSO}_3^-]; \text{X} = \text{CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$
 $[\text{PEO}^-2\text{H}^+2\text{Py}]^{2+} 2[\text{EtSO}_3^-]; \text{X} = \text{C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$

Вторинна аміногрупа:
 $\Delta \text{pKa} = -2,14 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$
 $-2,52 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$

Піридинієвий гетероцикл:
 $\Delta \text{pKa} = 7,70 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$
 $7,32 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$

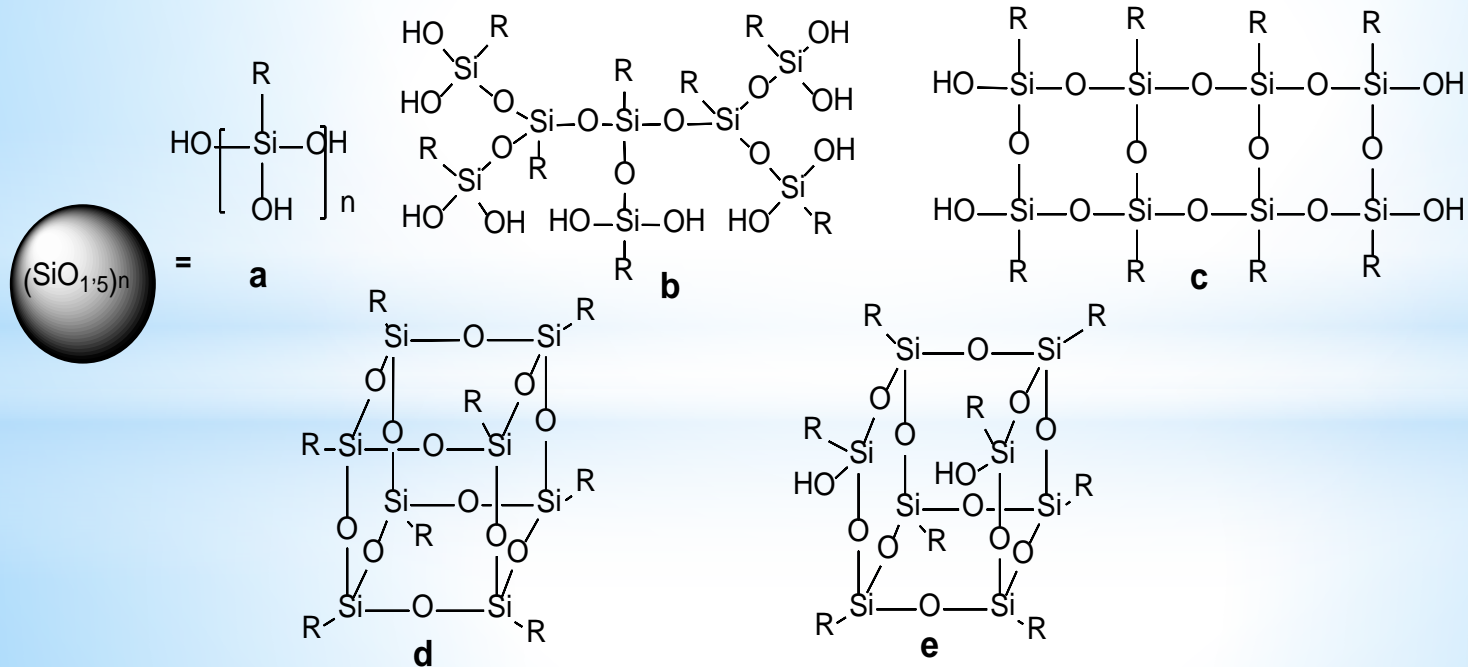
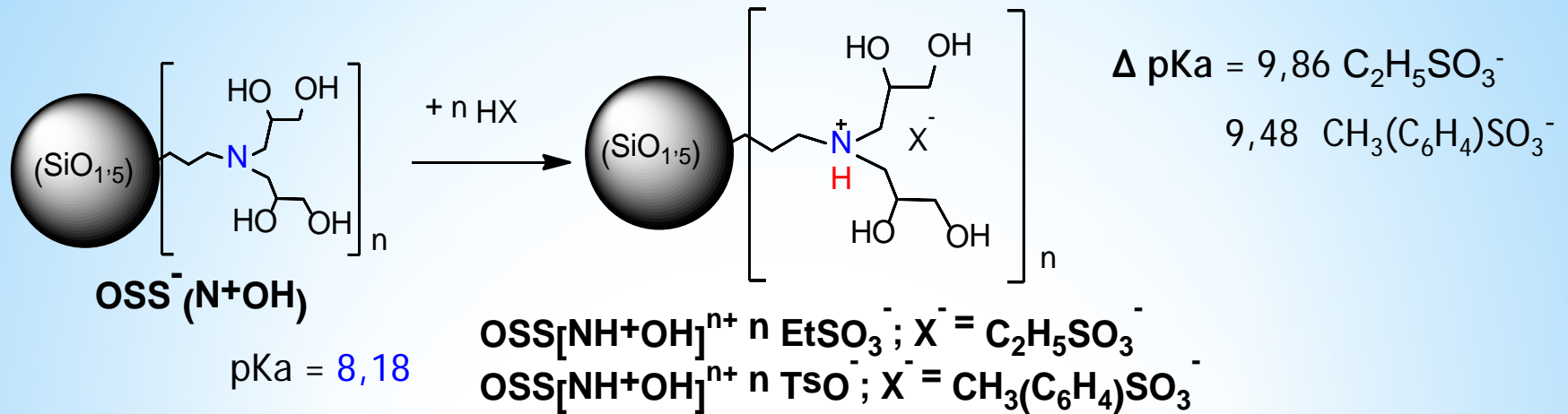
$[\text{PEO}^-2\text{H}^+2\text{MePy}]^{2+} 2[\text{TSO}_3^-]; \text{X} = \text{CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$
 $[\text{PEO}^-2\text{H}^+2\text{MePy}]^{2+} 2[\text{EtSO}_3^-]; \text{X} = \text{C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$

Вторинна аміногрупа:
 $\Delta \text{pKa} = -2,27 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$
 $-2,65 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$

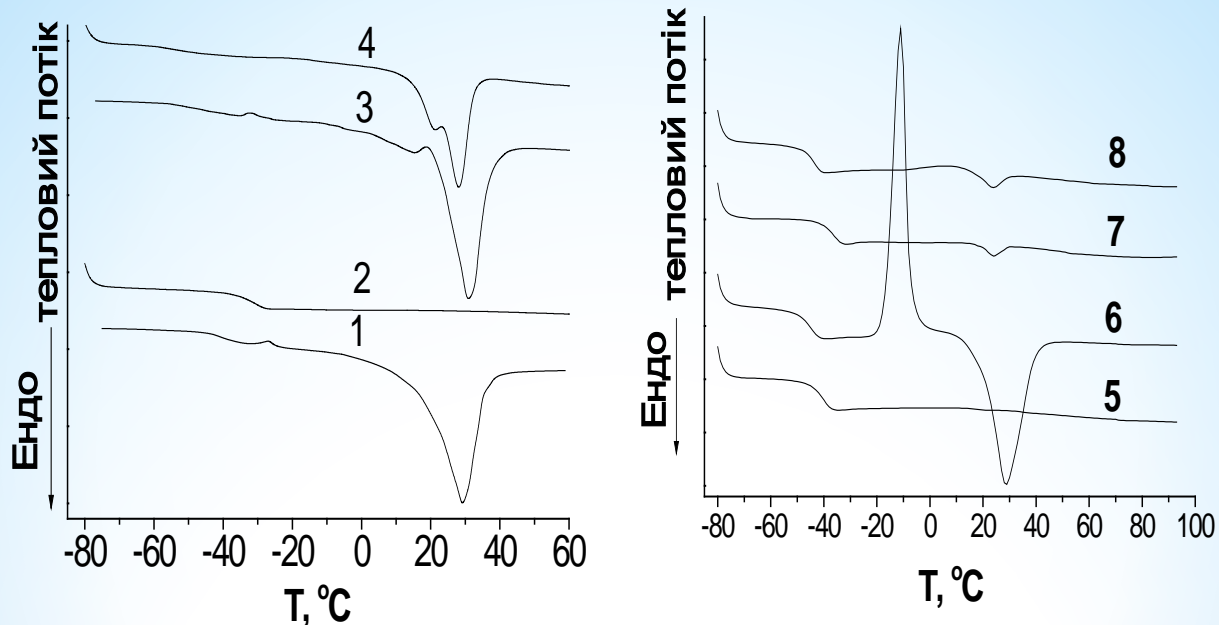
Піридинієвий гетероцикл:
 $\Delta \text{pKa} = 7,98 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3^-$
 $7,60 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3^-$

$\text{pKa} = -1,68 \text{ C}_2\text{H}_5\text{SO}_3\text{H}$
 $-1,30 \text{ CH}_3(\text{C}_6\text{H}_4)\text{SO}_3\text{H}$

Синтез органо-неорганічних протонних катіонних ОІР розгалуженої будови

Теплофізичні властивості протонних катіонних ОІР лінійної будови

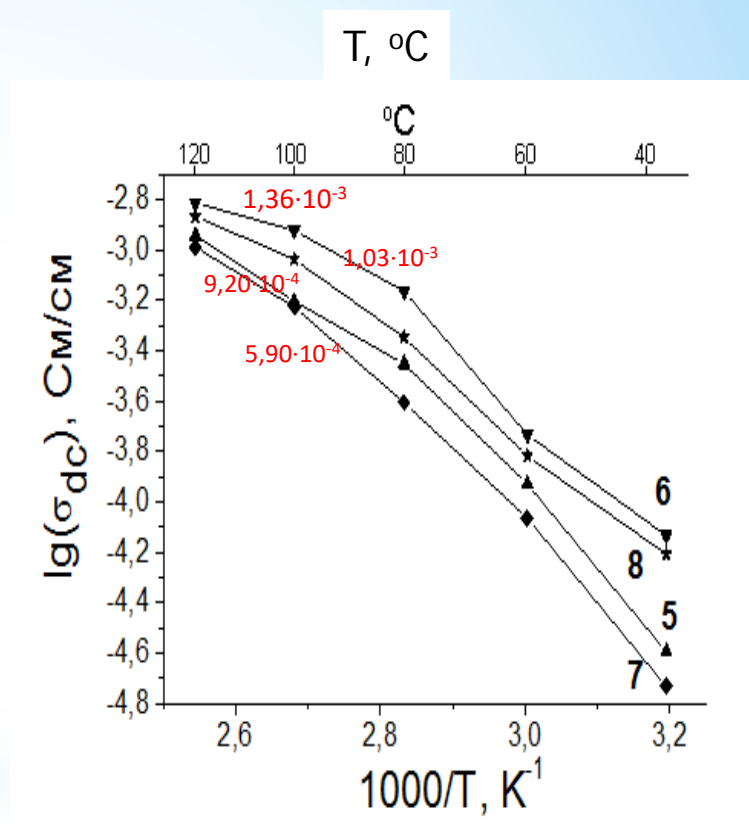
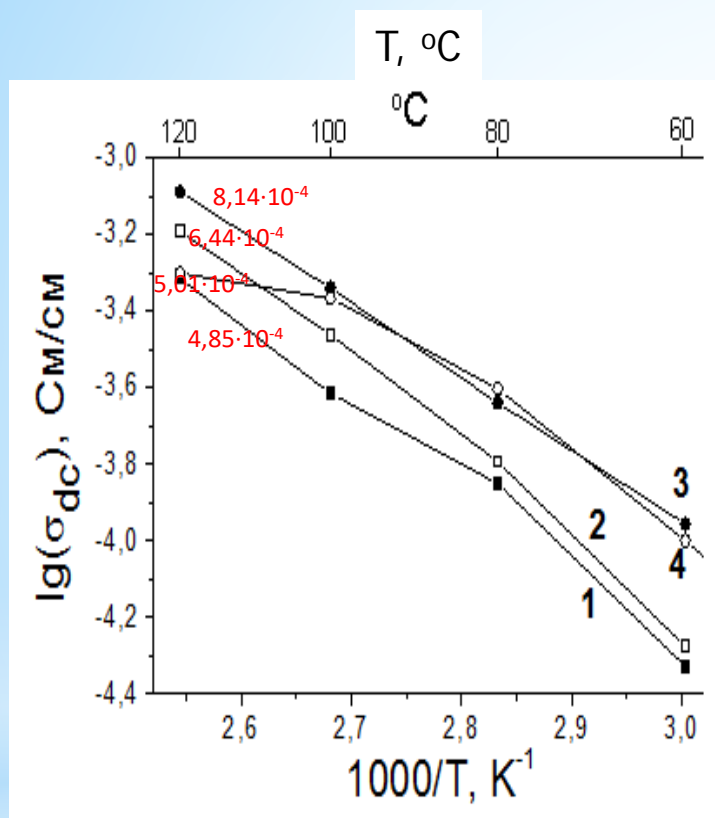

Температурні залежності теплових потоків для синтезованих ОІР

	ОІР	T_g , °C	T_{cc} , °C	T_{m1} , °C	T_{m2} , °C	$T_{d5\%}$, °C
1	[PEO-2H-2Im] ²⁺² [TsO] ⁻	- 42.5	- 26.6	18.3	30.2	279
2	[PEO-4H-2Im] ⁴⁺⁴ [TsO] ⁻	- 31.0				282
3	[PEO-2H-2Im] ²⁺² [EtSO ₃] ⁻	- 44.3	- 32.1	15.3	31.3	287
4	[PEO-4H-2Im] ⁴⁺⁴ [EtSO ₃] ⁻	- 54.6	- 16.7	21.0	28.1	291
5	[PEO-2H-2Py] ²⁺² [TsO] ⁻	- 40.1				259
6	[PEO-2H-2Py] ²⁺² [EtSO ₃] ⁻	- 44.8	- 11.0		28.7	274
7	[PEO-2H-2MePy] ²⁺² [TsO] ⁻	- 35.9			23.0	288
8	[PEO-2H-2MePy] ²⁺² [EtSO ₃] ⁻	- 43.5	8.2		23.8	277

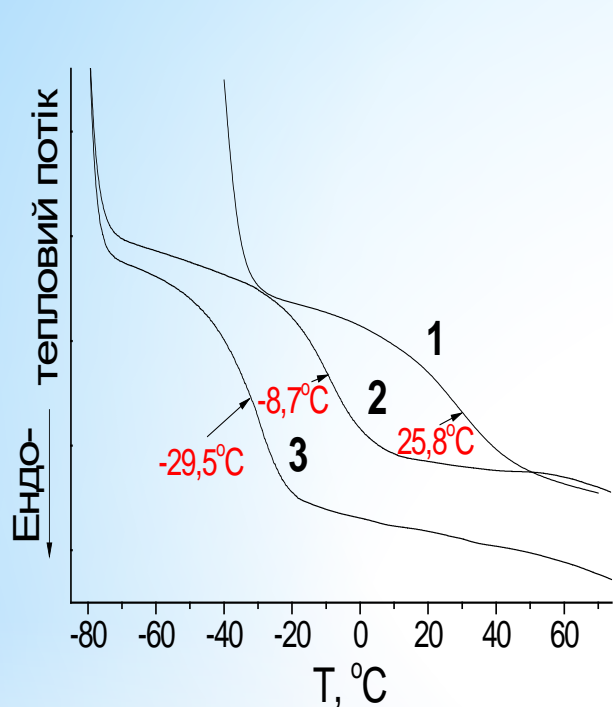
Йонна провідність протонних катіонних ОІР лінійної будови

- 1 – [PEO-2H-2Im]²⁺²[TsO]⁻;
- 2 – [PEO-4H-4Im]⁴⁺⁴[TsO]⁻;
- 3 – [PEO-2H-2Im]²⁺²[EtSO₃]⁻;
- 4 – [PEO-4H-4Im]⁴⁺⁴[EtSO₃]⁻;

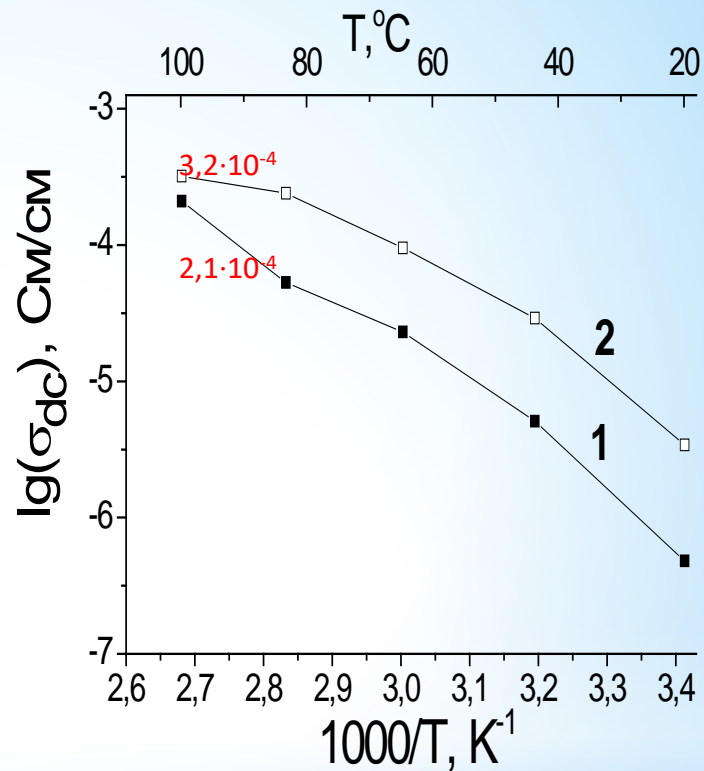
- 5 – [PEO-2H-2Py]²⁺²[TsO]⁻;
- 6 – [PEO-2H-2Py]²⁺²[EtSO₃]⁻;
- 7 – [PEO-2H-2MePy]²⁺⁴[TsO]⁻;
- 8 – [PEO-2H-2MePy]²⁺²[EtSO₃]⁻;

Теплофізичні властивості та йонна провідність органо-неорганічних протонних катіонних ОІР розгалуженої будови

Температурні залежності теплових потоків

- 1 – OSS(N+OH);
- 2 – OSS[NH+OH]_n⁺ n TsO⁻;
- 3 – OSS[NH+OH]_n⁺ n EtSO₃⁻

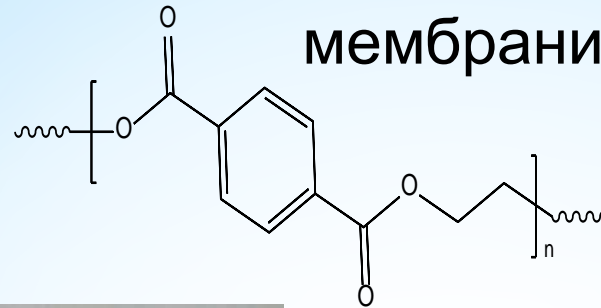

Температурні залежності йонних провідностей

- 1 – OSS[NH+OH]_n⁺ n TsO⁻;
- 2 – OSS[NH+OH]_n⁺ n EtSO₃⁻

$T_d = 290\text{ °C}$ OSS[NH+OH]_n⁺ n EtSO₃⁻;
 251 °C OSS[NH+OH]_n⁺ n TsO⁻

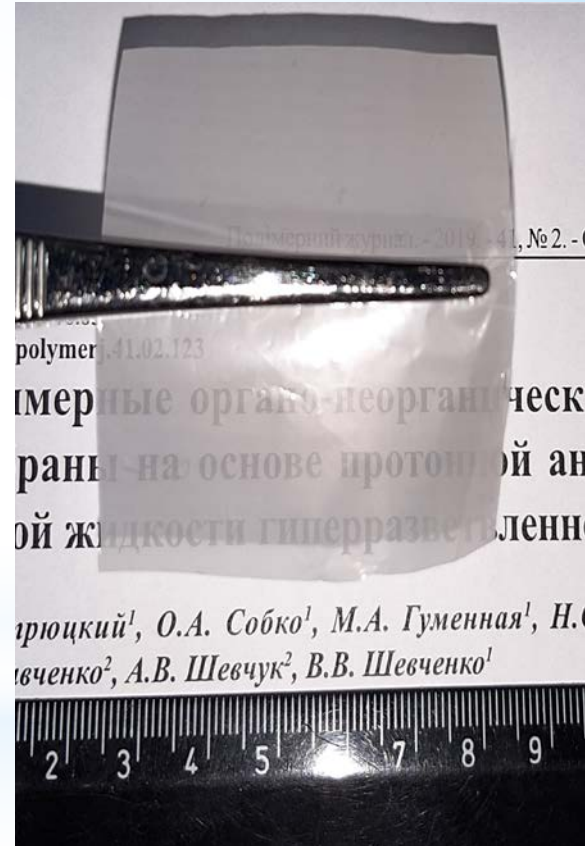
Вихідні промислові поліетилентерефталатні (ПЕТФ) трекові мембрани

$T_g = 70^\circ\text{C}$
 $T_m = 250^\circ\text{C}$
 $T_d = 350^\circ\text{C}$

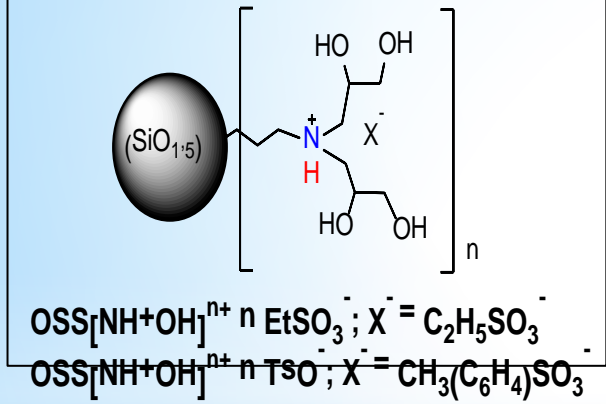
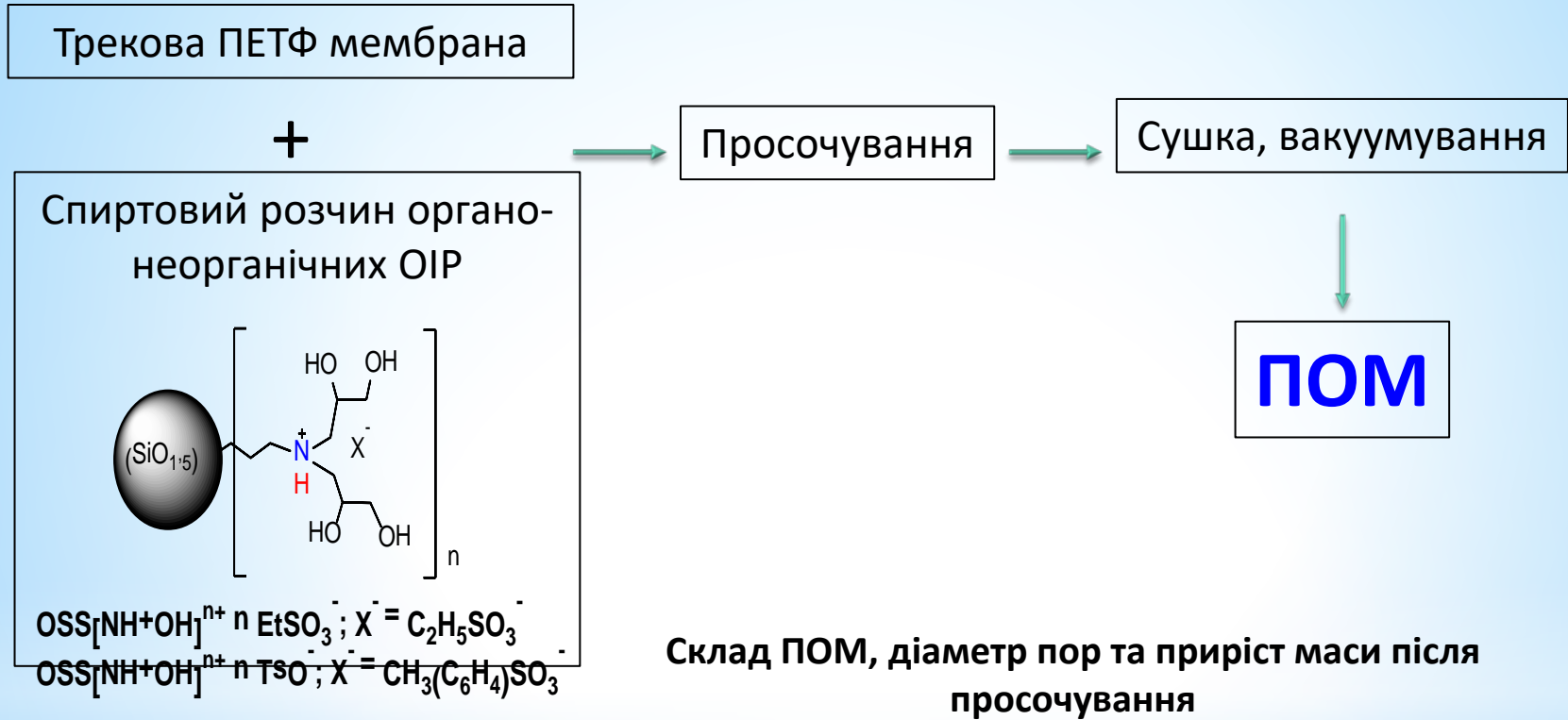

Пористість **20%**
Діаметр пор **0,1 мкм**
Товщина **10 мкм**

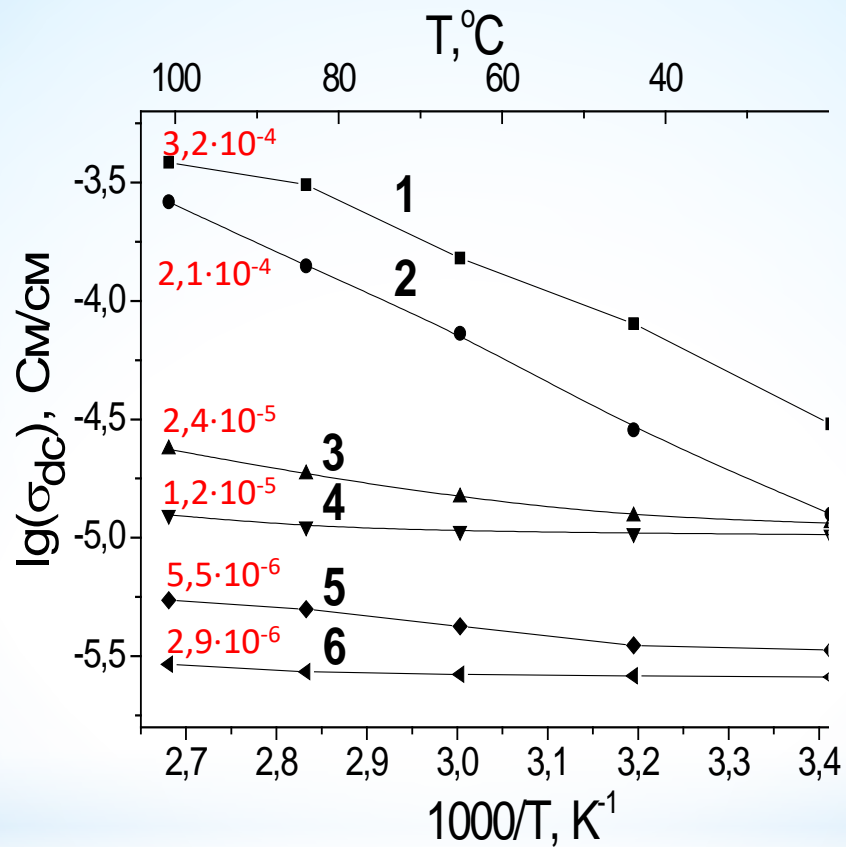
Пористість –
Діаметр пор **1,0 мкм**
Товщина **10 мкм**

Отримання ПОМ на основі промислових полімерних трекових ПЕТФ мембран та синтезованих протонних катіонних органо-неорганічних ОІР

ПОМ	Діаметр пор, мкм	Допант	Приріст маси після просочування, %мас.
PETF 0,1 OSS[NH+OH] _n ⁺ n EtSO ₃ ⁻	0,1	OSS[NH+OH] _n ⁺ n EtSO ₃ ⁻	36
PETF 0,1 OSS[NH+OH] _n ⁺ n Tso ⁻	0,1	OSS[NH+OH] _n ⁺ n Tso ⁻	30
PETF 1 OSS[NH+OH] _n ⁺ n EtSO ₃ ⁻	1,0	OSS[NH+OH] _n ⁺ n EtSO ₃ ⁻	56
PETF 1 OSS[NH+OH] _n ⁺ n Tso ⁻	1,0	OSS[NH+OH] _n ⁺ n Tso ⁻	53

Йонна провідність ПОМ

- 1 – $\text{OSS}[\text{NH}+\text{OH}]_n^+ \text{ n EtSO}_3^-$;
- 2 – $\text{OSS}[\text{NH}+\text{OH}]_n^+ \text{ n TsO}^-$;
- 3 – $\text{PETPh1-OSS}[\text{NH}+\text{OH}]_n^+ \text{ n EtSO}_3^-$;
- 4 – $\text{PETPh1-OSS}[\text{NH}+\text{OH}]_n^+ \text{ n TsO}^-$;
- 5 – $\text{PETPh0,1-OSS}[\text{NH}+\text{OH}]_n^+ \text{ n EtSO}_3^-$;
- 6 – $\text{PETPh0,1-OSS}[\text{NH}+\text{OH}]_n^+ \text{ n TsO}^-$;

Висновки

1. Розроблено методи синтезу олігооксиетиленових протонних катіонних ОІР лінійної будови. За даним напрямком реалізовано як введення до складу ОІР двох типів йонних центрів з різним ступенем йонності (імідазолієві сполуки), так і підсилення кислотності вторинної аміної групи в складі ОІР шляхом протонування спряженого з нею гетероароматичного циклу (піридинієві сполуки).
2. Запропоновано метод синтезу протонних катіонних органо-неорганічних протонних ОІР розгалуженої будови з різним ступенем йонності йонних груп на основі суміші повністю та частково конденсованих поліедральних і відкритоланцюгових олігомерних силсесквіоксанів.
3. Встановлено, що синтезовані ОІР характеризуються значеннями T_g в області від'ємних температур (від $-54.6\text{ }^\circ\text{C}$ до $-8.7\text{ }^\circ\text{C}$), а деякі лінійні ОІР містять низькоплавку кристалічну фазу ($T_m = 18\text{-}29\text{ }^\circ\text{C}$). Початок їх термоокиснювальної деструкції спостерігається при $203\text{-}274\text{ }^\circ\text{C}$, а величина протонної провідності складає $10^{-4}\text{-}10^{-3}\text{ См/см}$ при 100°C в безводних умовах. Показано, що підсилення кислотності вторинної аміногрупи в складі лінійних піридинієвих ОІР обумовлює більшу величину йонної провідності в порівнянні з їх імідазолієвими аналогами.
4. Розроблено спосіб отримання органо-неорганічних ПОМ на основі промислових трекових ПЕТФ мембран з різним розміром пор ($0,1\text{ мкм}$ та $1,0\text{ мкм}$) просочуванням останніх органо-неорганічними ОІР розгалуженої будови як безводним йонпровідним середовищем. Встановлено кількість поглинутого допantu, величина якої становить $30\text{-}60\%$ мас. в залежності від розмірів пор.
5. Величина протонної провідності отриманих ПОМ складає $\sim 10^{-5}\text{ См/см}$ при 100°C в безводних умовах. Показано, що суттєве підвищення величини йонної провідності ПОМ даного типу пов'язано з використанням термостабільних полімерних мембран більш високої пористості.

Список публікацій

1. Полімерні протоннообмінні середовища з йонними зв'язками в основному ланцюзі полімеру / М.А. Гуменна, Н.С. Клименко, О.В. Стрюцький, Л.Л. Коваленко, В.В. Кравченко, О.В. Шевчук, В.В. Шевченко // Доповіді НАН України. – В друці.
2. Кинетика нуклеофильного присоединения в водных растворах ионных жидкостей на основе смеси олигосилсесквиоксанов, содержащих четвертичные аминогруппы и гидроксильные группы / А.Е. Жихарева, М.А. Гуменная, А.В. Стрюцкий, А.Н. Лагута // XII Всеукраїнська наукова конференція студентів та аспірантів "Хімічні Каразінські читання - 2020", Харків, 21–23 квітня, 2020, С. 129.

Дякую за
увагу!